

In the article quantitative correlation of population of city is analysed after a national criterion, demographic changes are exposed. Concentrated attention on the role of priests in the process of consolidation of Ukrainians after introduction of the constitutional mode in the Avstro-Hungarian empire. Pre-conditions which influenced on the process of creation of Stanislaviv diocese of greco-catholic church are reflected. Influence of the Ukrainian members of parliament is analysed, in particular O.Zaklinskiy, in asserting right society Stanislavive on a separate diocese. An author concentrates attention on the institutional becoming of diocese, subject to conditions and work of the first bishops of Yu.Pelesha assignments, Yu.Sas-Kuilovskiy, A.Sheptickiy and G.Khomishin. Influence of diocese opens up on life of Ukrainian society.

Keywords: *Ukrainian society, Stanislaviv, Galycia, Stanislaviv diocese.*

УДК 94(477.86):28

Ірина СТАСЮК

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКЕ ЖІНОЧЕ ЧЕРНЕЦТВО СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ* В ПЕРІОД 1939–1950 рр.

У статті на основі опублікованих й архівних документів та історіографічного матеріалу проаналізовано становище греко-католицького жіночого чернецтва Станиславівської єпархії в період німецького та радянського тоталітарних режимів, політика яких у питаннях релігії суттєво різнилася. Німецька адміністрація краю ставилася терпимо до чернецтва, заборонивши, перш за все, участь духовних осіб у політиці. Монахині Станіслава в період 1941–1944 рр. змогли організувати благодійну діяльність і зайнятися справою соціальної опіки не тільки в місті, а й на території всієї єпархії. Радянський окупаційний режим виступив ініціатором гоніння монахинь у контексті загальної ліквідації УГКЦ на території західних областей УРСР. Цей захід здійснювався шляхом переслідування черниць й арештів, знищенням засобів до існування, конфіскацією монастирських приміщень, а також рухомого та нерухомого майна.

Ключові слова: *УГКЦ, окупаційний режим, монахині, Згромадження, благодійна діяльність, Станиславівська єпархія.*

Друга світова війна, яку розпочала нацистська Німеччина 1 вересня 1939 р., “зумовила функціональні зрушення в суспільстві, а, отже, й зміни у свідомості, які ніколи б не змогли відбутися самі по собі, без воєнних подій”¹. Згідно з пактом Молотова – Ріббентропа й таємним протоколом, радянські війська 17 вересня 1939 р. перейшли польський кордон і вступили в Західну Україну й Західну Білорусію. Офіційно радянське керівництво пояснило цей крок необхідністю захисту “єдинокровних братів” – українців і білорусів від нацистської окупації.

28 вересня 1939 р. союз Німеччини й СРСР був скріплений Договором про дружбу і кордони, за яким уточнювалися сфери впливу цих держав. Відповідно до угод, західноукраїнські землі ввійшли до складу УРСР, що, з одного боку, відповідало прагненням українців до возз’єднання в межах однієї держави. З іншого боку, радянський уряд розпочав радянізацію регіону з метою уніфікації всіх сфер життя, згідно із загальносоюзними взірцями. Інтереси тоталітарних режимів і народів, над якими вони підносяться й панують, рідко повністю збігаються. Для української та польської спільнот на західноукраїнських землях важливо було жити в країні, яка мала хоча б зовнішні, формальні атрибути національної державності (назву, мову, прапор тощо)².

На період вступу радянських військ на західноукраїнські землі у вересні 1939 р. Греко-католицька церква складалася зі Львівської архієпархії та двох єпархій – Станиславівської й Перемишльської, які разом утворювали Галицьку митрополію. УГКЦ очолював митрополит А.Шептицький, його помічником був вікарний єпископ Микита Будка. Суфраганні (підрядні)

* У період 1939–1962 рр. місто Івано-Франківськ називалося Станіслав. Однак єпархія зберігала назву Станиславівська, оскільки не збігалася з адміністративним і територіальним поділом.

єпископства очолювали владика-ординарій Станиславівський Григорій Хомишин разом з єпископом-помічником Іваном Лятишевським і владика-ординарій Перемишльський Йосафат Коциловський з єпископом-помічником Григорієм Лакотою.

Одним із важливих засобів радянської західноукраїнського регіону стала політика наступу на УГКЦ, згідно з радянським законодавством про релігійні культу. У першу чергу, нові закони стосувалися заборони діяльності єпархіальних духовних семінарій у Перемишлі, Львові та Станіславі, припинення видання духовних часописів, заборона чернечих чинів і релігійних установ. Священикам не дозволяли сповідувати та причащати хворих у лікарнях, у школах – проводити богослужіння, у шкільних класах – мати розп'яття Ісуса Христа. Церковні й монастирські землі конфісковували, ченців і черниць виселяли з монастирів, їх господарство ліквідували. Громади віруючих та духовенство обкладали надмірними податками (10–15 тис. крб на рік). Першочерговою метою влади стало швидке позбавлення церкви та духовенства можливості суспільного впливу й засобів до існування³.

Для дискредитації УГКЦ радянське керівництво ставило за мету пошук компрометуючих матеріалів. Зокрема, у “Докладній записці про церковні формування в Західних областях України” (1940) службовці другого відділу УГБ НКВД УССР звітували, що греко-католицька конфесія мала три повністю самостійні єпархії – Львівську, Станиславівську й Перемишльську, між якими були “трения по вопросу формы обряда”. Конфліктна ситуація начебто виникла через те, що Львівська єпархія більше орієнтувалася на схід, а Станиславівська й Перемишльська – на захід. “Это разногласие в униатском движении возникло еще в момент окончания империалистической войны и имеет место до настоящего времени”⁴. Отже, радянська влада не бачила єдності очільників єпархій у Греко-католицькій церкві й прагнула використати цю “міжусобну боротьбу” як засіб, спрямований на ліквідацію конфесії.

Із “Витягу з плану оперативних заходів НКВС СРСР стосовно Греко-католицької церкви в західних областях УРСР від 24 грудня 1940 р.” дізнаємося про кроки нової влади щодо дискримінації церкви: “1. Организация раскола униатской церкви путем использования существующих противоречий между сторонниками так называемого западного и восточного обряда; 2. Дискредитация руководителей униатской церкви в глазах верующих путем обнародования фактов их бытового разложения, нарушения канонических законов и злоупотреблений в делах управления церковным имуществом...”. Отже, для ліквідації греко-католицької конфесії новоутверджена радянська адміністрація готова була діяти будь-якими методами. Для дискримінації церкви в очах віруючих застосовувалася політика цькування священнослужителів, на загальний розсуд виносилося особисте життя священиків, приклади їх побутового антиморального життя. Окрім того, передбачалася конфіскація церковного й монастирського земельного майна⁵.

Ставлення церковних ієрархів до радянської влади було передбачуваним. У листі А.Шептицького до кардинала Тіссерана від 26 грудня 1939 р. владика ділився своїми міркуваннями щодо політичної ситуації на західноукраїнських землях: “Це є система, в якій знищено все, що могло би бути любов'ю, чи просто чистосердечністю... Викладання релігії заборонено, натомість визначено чіткі тенденції до розбещення молоді через пропаганду фанатичного атеїзму. Після комедії плебісциту, парламент у складі 1 400 делегатів одногolosно проголосував за ліквідацію монастирів і приватної власності на землю. Монастирі розпущені. При храмах і виховних закладах працює ще певна кількість священиків, монахів і монахинь, котрі обслуговують ці заклади у світському одязі, як прислуга... В усіх парафіях ведеться формальне обрання церковних комітетів, більшість в яких надається лівим елементам. Від них залежить існування парафій і настоятеля. Центральна влада прикидується, що не хоче конфіскації церковних земель, але в багатьох випадках це роблять самі селяни”⁶.

Варто зазначити, що на період 1939 р. ще не ставилося завдання повної ліквідації приходів і структур управління УГКЦ. Головне завдання було націоналізувати церковне й монастирське майно, підпорядкування їх “волі народу” і тільки після цього приступити до методичного “винищення” конфесії як такої.

У березні 1940 р. митрополит відреагував на діяльність радянської влади щодо конфіскації монастирських приміщень, засудивши таку діяльність як аморальну. У “Зверненні Андрея Шептицького до монахинь усіх Чинів і Згромаджень про конфіскацію радянською владою мо-

настирів та заклик і наділі дотримуватися правил монашого життя та працювати для добра Церкви й народу” владика зазначив: “Актом яскравої несправедливості і насильства відібрано Вам майже усі ваші монастирі і монахині змушені покинути монастир та шукати на світі важкого заробітку на удержання життя. Ви, розпорошені, позбавлені тепер по більшій часті можності спільного життя, каплиць, усіх захистів, сиротинців, інститутів, шкіл, які ви досі провадили з великим успіхом для Церкви і народу, а з великою заслугою для свої чинів і для душ, посвячених Богові ... Ми не тільки не годимося, але й рішуче протестуємо проти зділеної вам кривди і тяжкого удару, завданої нашій церкві і народові”⁷.

Зважаючи на складну ситуацію, у якій опинилося греко-католицьке чернецтво, при відсутності будь-якого діалогу між владою й церквою, митрополит надав настоятелям чинів і згромаджень надзвичайне право звільняти від обітниць монахів і монахинь, які мали бажання повернутися до мирського життя, щоб уникнути небезпеки переслідування й гоніннь, також дозволив жити поза межами обителі в родичів і знайомих, носити світський одяг. Це не означало зради чи зречення даних обітниць, митрополит підкреслював, “що вони не перестають бути членами монашої родини, до котрої належать”⁸. Життя священників і чернечого кліру з кожним днем усе більше ускладнювалося в умовах тоталітарного контролю й репресій.

Першим жіночим монастирем, який зазнав змін під час зіткнення з радянською владою в 1939 р., був дім сестер мироносиць у Богородчанах. Новоутвердженою владою було конфісковано майно й землю монастиря, сестри змушені були покинути стіни обителі, повернувшись до своїх родин за межі єпархії чи поселившись у чужих людей. Останні записи в монастирській книзі стосувалися саме цих подій: “З вересня сего року зачалася війна Поляків з Німцем. 9.19 вечером приїхало до Богородчан військо російське, що люди називають більшовики, на привітання перед містом виходив наш наряд і жиди з своїми прапорами. Приходили до нас і все майно позаписували. В половині жовтня нас комуністи розігнали і СС розійшлися. Одні пішли до своїх родин, інші лишилися тут між людьми”⁹. Ситуація була не визначеною, сестри не знали, чи назавсім покинули стіни обителі, чи матимуть змогу знову повернутися до рідного монастиря. Ситуація змінилася в кінці червня, коли радянські війська змушені були відходити під тиском наступу німецької армії.

З кінця червня 1941 р. німецька армія швидкими темпами просунулася до Підляшшя, Холмщини, Західної Волині, а також на територію Східної Галичини. 2 липня 1941 р. радянська влада відступила із Станіслава, а 4 липня місто зайняли мадярські війська – союзники німців. На центральній площі міста відбулося проголошення прийнятого Акта відновлення Української держави¹⁰. Митрополит А.Шептицький звернувся до населення зі словами привітання, ознаменувавши прихід німецького війська новою сторінкою в історії України: “З волі Всемогучого і Всемилистивого починається нова епоха в житті нашої Батьківщини. Побідоносну німецьку армію, що заняла вже цілий край, вітаємо з радістю і вдячністю за osvobodження від ворога”¹¹. Через військові дії, які загострили соціально-економічне становище населення, церква взяла на себе відповідальність за соціальний захист малозахищених і нужденних верств населення, серед яких значну кількість становили діти¹².

Виконуючи вказівку А.Гітлера 16 липня 1941 р. про необхідність перетворення Галичини в область німецької імперії, окупаційна влада 1 серпня 1941 р. створила нове адміністративне утворення “Дистрикт Галичина” із центром у Львові (складався з Львівської, Дрогобицької, Станіславської й Тернопільської областей), яке було включено до заснованого в 1939 р. у Польщі Генерал-губернаторства на чолі з Г.Франком¹³. Станіславська область була поділена на чотири округи із центрами в Станіславі, Коломиї, Рогатині й Калуші, а Тернопільська – на три із центрами в Тернополі, Бережанах і Чорткові. Відповідно змінилася й канонічна територія Станіславівської єпархії, оскільки вона лише повністю збігалася з Городенківською (входили Городенківський і Тлумацький деканати), Коломийською (Коломийський, Косівський, Снятинський деканати), Чортківською (Чортківський, Борщівський, Заліщицький, Копачинський деканати), частково Бережанською (Буцацький деканат) і Станіславською (Делятинський, Надвірнянський, Станіславський деканати) округами, Рогатинський деканат відійшов до Львівської єпархії¹⁴.

Отже, Станіславівська дієцезія в часи німецької окупації складалася з таких деканатів: Богородчанський, Буцацький, Городенківський, Гусятинський, Єзупільський, Жуківський, Заліщицький, Коломийський, Кудриницький, Надвірнянський, Пістинський, Скальський, Снятинський, Станіславський, Станіслав-місто, Тисменицький, Тлумацький, Устецький і Чортківський. Єпархія також поширилася на територію Борщівського, Копичинецького й Терехівського повітів¹⁵.

Щодо ставлення німецької адміністрації до релігійного життя на українських землях, то вона не створювала серйозних перешкод для виявлення релігійних почуттів населення¹⁶. У грудні 1941 р. нова влада видала спеціальну інструкцію, яка стосувалася офіційного становища українського населення на окупованих територіях, один з її параграфів стосувався релігії. У ньому зазначалося, що діяльність церков на території України не забороняється до того часу, поки представники духовенства не втручатимуться в політичну діяльність. У Генерал-губернаторстві було організовано спеціальний відділ, який займався церковними справами. Крім того, контроль над діяльністю УГКЦ здійснював відділ служби безпеки в церковних справах, очолюваний у Львові гауптштурмфюрером Г.Кнорром¹⁷.

Така ситуація змусила А.Шептицького звернутися до А.Гітлера з такими словами: “Так як доля нашого народу віднині віддана Богом у Ваші руки, ми надіємося на цю боротьбу, яку Ви ведете і за розвиток нашого українського народу, на відродження релігійної і національної свободи”¹⁸. Водночас, намагаючись дотримуватися принципу аполітичності, що став головною умовою існування в умовах воєнного лихоліття, Греко-католицька церква посилила харитативну роботу.

Загальна мобілізація чоловічої частини суспільства до різних регулярних і нерегулярних збройних формувань призвела до втрати мільйонами родин своїх годувальників. Найбільш уразливою та потребуючою категорією населення в роки війни стали діти, які сотнями залишилися сиротами й напівсиротами. Саме вони стали головним об’єктом добродійної діяльності галицького суспільства та церкви. У грудні 1941 р. було створено Український окружний комітет (УОК), один із відділів якого під керівництвом отця І.Микитюка відповідав за соціальну опіку. Завданням цього відділу був захист українців, які “зазнали злиднів воєнного часу”¹⁹.

Організатори акції мали на меті забезпечити догляд і виховання найменших членів української спільноти, а також їх посилене харчування. Для вихованців чотирьох дитсадків у Станіславі спеціальна комісія на чолі з о. проф. Микитком виділяла 185 обідів щоденно. Для цього в дошкільні установи передавали борошно, м’ясо, картоплю, цукор, крупи²⁰. До кінця серпня 1942 р. у Станіславі діяло 15 сезонних садочків, а до кінця вересня в них утримувалося близько 900 дітей²¹.

Дуже швидко нова влада змінила своє ставлення до населення “Дистрикту Галичина”, реалізуючи політику А.Гітлера про економічну й фізичну залежність новоутворених адміністративних одиниць. У містах і селах Прикарпаття вводився так званий “новий порядок”. Промислове та сільськогосподарське мародерство, реквізиції, пограбування краю супроводжувалися вивезенням на фізичні роботи місцевої молоді. Переслідувалися також прояви розвитку української освіти й культури, що відповідало нацистській політиці щодо України. Згідно із “Законом про шкільництво у військовій зоні” від 8 грудня 1941 р., до навчання допускалися тільки початкові класи народних шкіл, сільськогосподарських і лісогосподарських фахових шкіл, для жінок залишалися доступними курси фахової підготовки по домашньому господарству, ручній праці, охороні здоров’я й гігієні. Водночас діяльність вищих навчальних закладів (університети, технічні вузи), вищих шкіл (гімназії, семінарії, ліцеї) і спецкурсів була заборонена²².

Окупаційною владою було закрито понад 170 шкіл, припинили своє існування клуби, будинки культури й бібліотеки. Характеризуючи ці події, митрополит А.Шептицький у серпні 1942 р. писав у листі до Папи Пія XII, що “новий уряд запровадив справді небезпечний режим терору і корупції, який день на день стає тяжчим і незносимішим. Сьогодні цілий край згідний, що німецька влада є зла, справді диявольська, і чи не у вищому ступені від влади більшовицької”²³.

Попри це початок 1942 р. ознаменувався соціальною ініціативою під гаслом “В кожному селі – дитячий садок”²⁴. Утворення дитячих притулків і “захоронок” стало державною програмою соціального захисту: “Крім дитячих садків немало значення мають дитячі приюти-

захоронки, які повинні займатися дітьми-сиротами... Такі захисти повинні дати дитині не тільки захист і притулок, але знищити те тяжіння до вулиці, виховати в них почуття послуху керівникам і старшим, любов до праці, порядку і чистоти". Організувати такі заклади мали можливість і жіночі чернечі згромадження, тому на початку 1942 р. розпочався новий етап їхньої діяльності²⁵.

Особливої уваги вимагали діти, які були круглими сиротами. Для них створювалися громадські установи, що існували за рахунок коштів і харчів, зібраних серед населення. Досить часто патронували такі заклади й виконували функції вихователів греко-католицькі священники, ченці та черниці ордену ЧСВВ й інших чернечих згромаджень²⁶. Сестри утримували в притулках і "захистах" дітей-сиріт, чий батьки загинули під час бойових дій, репресій чи були вивезені на роботи до Німеччини. У період сезонних польових робіт утворювалися тимчасові дитячі садки. Для створення такого типу закладу були визначені умови: "1) здорова домівка, бодай на дві кімнати, з відповідною обстановкою і гладженням та городом або садом...; 2) вишколених провідниць дитячого садка; 3) господині, що зайнялася б кухнею для дітей; 4) харчів для доживлювання дітей садка"²⁷.

"Захоронку" для дітей у Тисмениці, Микуличині, Отинії, Делятині Станіславського округу вели кваліфіковані виховательки із чину сестер служебниць²⁸. Під їхньою егідою в Надвірній було створено 24 сезонних садки, у яких перебувало близько 600 дітей, з 1941 р. тут також існував сиротинець під наглядом сестер служебниць на 30 дітей²⁹. Монахині служебниці опікувалися дітьми в схожих закладах у Богородчанах і Грабівцях³⁰. На початку 1943 р. сестри служебниці відкрили сиротинець в Отинії³¹. У 1943 р. у Косові було збудовано дім для монахинь цього згромадження, призначений для притулку.

У Станіславі продовжував роботу захист "Пресвятої Трійці" під керівництвом сестер милосердя. Сестри пригадують, що з приходом німецької армії вони змогли повернутися до свого монастиря, оскільки в період окупації віруючим повернули культові споруди, які за радянських часів було перелаштовано під господарські чи культурно-освітні потреби³². На вагоме значення цього закладу вказує той факт, що 2 вересня в притулку було 14 дітей, а через декілька днів їх кількість збільшилася до 72. Діти були різного віку – від 3 до 6 років³³. Таке вагоме збільшення кількості сиріт у притулку за невеликий період часу говорить тільки про величезну необхідність цього закладу для суспільства.

Ситуацію ускладнювали також несприятливі кліматичні умови. Весною 1942 р. у Карпатському районі почалася повінь. Щоб урятувати населення від голоду, відділ суспільної опіки УОК Станіславщини разом із монахинями епархії організував роботу харчевень і народних кухонь. Усього в окрузі діяло 102 кухні-харчевні, де отримували обіди 29 729 осіб: у Надвірній – 15 таких закладів (5 738 осіб), Делятині – 16 (6 477 осіб), Солотвині – 13 (2 580 осіб), Богородчанах – 19 (3 594 осіб), Галичі – 9 (2 580 осіб), Станіславському повіті – 28 (7 839 осіб), Станіславі – 2 (900 осіб). В окружному центрі кухні діяли цілорічно³⁴. У с. Крехівці кухня, відкрита в лютому 1943 р., готувала обіди для 150 учнів, 30 дошкільнят, 30 громадян отримували обіди з однієї страви, причому бідніші з них – безплатно. У Богородчанах із червня 1943 р. усі харчевні працювали для дитсадків. Кухню в постійно діючому садку вели сестри-служебниці³⁵.

Збори коштів на утримання захистів і притулків відбувалися "усім миром" під егідою греко-католицького духовенства. Організовувалися добродійні акції культурно-релігійного характеру, коляда, збір добровільних пожертв³⁶. Усі кошти передавалися до Львова, а вже там їх розподіляли по опікунських закладах³⁷. Добродійну діяльність кліру УГКЦ підтримував і єпископ Г.Хомишин, оскільки "позитивна праця" кліру відповідала його поглядам на суспільні завдання церкви в роки воєнних лихоліть. Перш за все, владику передбачав необхідність у підготовці нових кадрів. Тому в жовтні 1943 р. при монастирі сестер василянок було відкрито новіціат – студії для кандидатів у чернечий стан³⁸. Отже, незважаючи на важкі обставини, черниці в монастирях отримали можливість жити своїм звичним уставним життям, через сприятливі обставини з боку влади, почалася підготовка нових кадрів для благодійної діяльності, що, у свою чергу, значно зміцнювало епархію³⁹.

Ще однією сторінкою в історії УГКЦ періоду німецької окупації була спроба порятунку від винищення єврейського народу, зокрема, дітей. З 1941 р. А.Шептицький і його брат Кли-

ментій на прохання єврейської спільноти розпочали координацію цієї акції. Незважаючи на те, що відкрита опозиція до режиму та закону була ризикованою, ігумен Климентій організував групу надійних осіб, які таємно звільняли та переховували євреїв⁴⁰. Він влаштував дітей-євреїв у сиротинці, оформляв на них документи про хрещення в церкві, даючи їм українські імена й прізвища, доводив їхнє українське католицьке походження. Частину єврейських дітей він переховував в Унівському монастирі як послушників⁴¹. Чи були такі акції в Станіславі – достеменно не відомо. На жаль, документів про таких охрещених дітей у монастирських сиротинцях не знаходимо, хоч і виключати таку ситуацію не можна.

Спогади окремих монахинь і священників, які збереглися до наших днів, дають можливість відтворити співжиття монахинь з німецькою владою. Зокрема, сестра Віталія (Анастасія Кушнірчук) на запитання інтерв'юера Уляни Третяк про прихід німецьких військ і зміни стосовно церкви відповіла: “А як німці прийшли в село (Спісів, Рожнятівський р-н) то нічо. То не було часу. Люди навіть не соображали то що (ставлення) до церкви якось змінилося або що...”⁴². О. Теодор Боєнко згадує про перебування німецьких військ у василіанському жіночому монастирі в с. Підмихайлівці Букачівського (Рогатинського) району: “Як почалася війна, монастир, я не буду говорити, що він зазнав під час війни якихось переслідувань. Бо я пам'ятаю, як вони зустріли німців, пам'ятаю, як вони проводили німців, пам'ятаю, як німці прощалися з ними (монахинями). Бо то ще всі вийшли на подвір'я, вони там вийшли, так відрепортував цій ігумені і сказав, ми не надовго, ми скоро тут вернемося. Ці слова мені запам'яталися”⁴³.

Цікавими є також факти з біографії священника. Він разом із своєю сім'єю, яка “втікала від поляків з Перемишля” у 1943 р., знайшов притулок і захист у стінах обителі. Дві його сестри залишилися в монастирі та вступили до чину. Священик згадує, що в роки німецької окупації монастир займався благодійною роботою, утримував сиротинець на 10–15 дітей, організували сестри безкоштовну кухню, годували сніданками й обідами бідних людей. На території монастиря існував лазарет, де лікувалися й сільські люди. Усі медикаменти й перев'язувальний матеріал надавалися монастирем безкоштовно⁴⁴.

Війна зруйнувала звичайний життєвий уклад галичан, до межі ускладнила й без того непрості умови існування. У ході війни із СРСР нацистські лідери розкрили свої справжні наміри щодо України. Безапеляційне ігнорування українських домагань національної державності, небачений розмах терору й геноциду, нищівна експлуатація сировинних, матеріальних і людських ресурсів уже незабаром позбавили пронимецьких ілюзій значну частину українців. Попри це сам факт існування чернечих спільнот на території єпархії в період німецької окупації говорить про терпиме ставлення гітлерівців до греко-католицьких чинів і згромаджень. Окрім того, соціальна політика захисту дітей і безпритульних дала можливість монахиням і небайдужим громадянам відновити й розширити благодійну діяльність, спрямовану на захист соціально незахищених верств населення.

У 1944 р. розпочався новий весняний наступ І Українського фронту Радянської армії із захоплення Чорткова та Чернігова, а вже на початку травня 1944 р. майже вся Україна, за винятком маленької смужки земель на заході, була в руках радянської влади. 27 липня 1944 р. війська Червоної армії зайняли три найбільші міста заходу України – Львів, Станіслав і Перемишль. Радянський адміністративний апарат зіткнувся з масовим національно-визвольним рухом на Станіславщині, що створював перешкоди на шляху радянзації регіону в загальнорадянську політичну, економічну й культурно-духовну структури. Повстанські заходи, спрямовані на паралізування діяльності у сфері всіх інститутів радянської влади, були підтримувані місцевим населенням, яке пов'язувало з ОУН та УПА реалізацію своїх мрій про відродження незалежної Української держави.

Нова адміністрація краю відчувала велику недовіру до населення окупованих територій, вважаючи, що “буржуазні пропаганди” вплинули на настрої простих людей. Новоутверджена влада поставила собі за мету, щоб “протиставити населення бандитам, потрібно, щоб саме населення бандитів било. Адже неможлива одностороння військова робота. До тих пір, поки населення не залучимо до боротьби з бандитами, наші успіхи будуть не дуже добрі”⁴⁵. Радянське керівництво проводило кампанію дискредитації українських націоналістів як “банд німецько-

фашистських органів”⁴⁶, а УГКЦ як пособника нацистів. Не влаштувала радянське керівництво й підпорядкованість УГКЦ Ватикану, саме уніати стали головним об’єктом цькування “як агенти Ватикану”, що, у свою чергу, називався “захисником фашизму”⁴⁷.

Одним із важливих засобів радянзації західноукраїнського регіону стала політика ліквідації УГКЦ як світоглядної опори й носія своєрідної моральної та національної системи цінностей для переважної частини мешканців цього регіону. Основні положення розробляв полковник держбезпеки Г.Карпов – голова Ради в справах Російської православної церкви. Воєнні події були приводом для радикальних кроків Й.Сталіна в релігійній сфері. Узявши ще на початку 1943 р. за мету перетворити православну церкву на “державну”, а також помститися автокефалістам і греко-католикам за підтримку ними “українського сепаратизму”, Кремль послідовно проводив курс на уніфікацію конфесійного життя.

План ліквідації “національної конфесії” виник у березні 1945 р. і мав привестися в дію звичним для влади шляхом – створенням “Ініціативної групи” серед духовенства та мирян, яка мала “декларативно заявить о разрыве с Ватиканом и призвать униатское духовенство к переходу в православие”⁴⁸. Така група була утворена “за ініціативи” трьох священнослужителів: представника Львівської єпархії о. Гавриїла Костельника, Перемишльську єпархію представляв о. Михайло Мельник, а Станіславську – о. Антін Пельвецький, які 28 травня 1945 р. звернулися до РНК УРСР з проханням прийняти УГКЦ у структуру РПЦ.

Основним аргументом в об’єднанні двох церков стало українське національне питання: “Коли весь український народ об’єднався в один державний організм, то і його церква мусить об’єднатися в одну церкву – в одну рідну, незалежну від чужинецької корми, в православну, що є церквою наших батьків. Тому ми, підписані, чільні представники з наших трьох єпархій, рішилися вивести нашу церкву з стану анархії в стан консолідації для перетворення її в православну церкву. Ми постановили очолювати “Ініціативну групу” греко-католицької церкви по возз’єднанню з православною церквою”⁴⁹.

Окрім того, варто зазначити, що “Ініціативна група” була визнана єдиним тимчасовим органом, якому надавалося право керувати в повному обсязі існуючими греко-католицькими парафіями в західних областях України. Також саме вона мала проводити справу возз’єднання парафій з Руською православною церквою. Керівники цього органу в міру проведення обліку деканатів парафій і монастирів Греко-католицької церкви повинні були фіксувати всіх священників, парохів і настоятелів монастирів, які відмовлялися приєднатися до РПЦ⁵⁰.

Репресії та звинувачення в шпигунстві та співпраці з повстанцями не минули й жіночих монастирів єпархії. Зокрема, у 1949 р. була заарештована та засуджена до п’ятнадцятилітнього ув’язнення ігуменя монастиря сестер василіянок Ісопенко Марія Іванівна, призначена на цю посаду в 1941 р. Г.Хомишиним. Настоятельку звинувачували у зв’язку з проводом ОУН. У “1947 г., после ликвидации монастыря Исопенко установила связь с нелегалом игуменом бывш. монастыря ордена “Редemptористов” в г. Станиславе Бахталовским Р.Д., ... по его заданию установила связь с руководящим составом ОУН подполья для передачи через “провод” ОУН в Ватикан (Италия) информацью разведывательного характера”⁵¹.

Об’єднання греко-католиків з православною конфесією було й матеріально вигідною справою, оскільки більше ніж три тисячі парафій і монастирів вливалися в РПЦ, що збільшувало державний бюджет від надходження із церковних податків. Ситуація з монастирями стала більш критичною в порівнянні з духовенством. Станом на 1945 р. монахи й монахині не визнали “об’єднання церков”, тому в православну віру не перейшли. Оскільки вони становили найбільшу загрозу для “об’єднання”, то було прийняте рішення розпочати роботу з ліквідації й заборони діяльності всіх греко-католицьких монастирів. Однак до канонічного оформлення “об’єднання” з ними вирішили боротися морально, а не фізично, створивши щонайгірші умови для проживання монахів і монахинь у монастирях⁵².

Акція з ліквідації греко-католицьких монастирів на теренах єпархії розпочалася наприкінці березня 1946 р. із затвердженням “Плану-проекту переселення і злиття монастирів і монахинь греко-католицької церкви в Станіславській області”, що мав проходити у два етапи. Перший етап означав так зване укріплення монастирів (зселення всіх монахинь і монахів в один монастир чину чи згромадження) для зменшення площі проживання та впливу на населення

краю. Так, усіх ченців-василіян мали переселити до Гошева, черниць-василіянок – до Підмихайлівцеь, сестер служебниць Непорочної Диви Марії – до монастиря на вул. Дзержинського, 94 в Станіславі, а отців студитів із Дори – в Унівський монастир на Львівщині. Другим етапом мало стати повне закриття обителі і виселення чернечого кліру за межі області⁵³.

Монастир сестер мироносиць, який розташовувався в Богородчанах, проіснував до серпня 1944 р. Під час німецької окупації, щоб мати кошти на своє утримання й відремонтувати майже зруйнований монастир, черниці приступили до роботи в Городенківській лікарні, куди їх запросив головний лікар. До Городенки відправилися монахині Євгенія Квасницька, Тереса Садловецька, Зиновія Ковальчук, Ірина Шийка. Ще дві сестри в 1943 р. відновили свою діяльність у дитячому садочку в Старих Богородчанах. У 1944 р. під час зміни влади монахині залишилися в стінах своєї обителі, однак змушені були віддати частину будівлі для потреб радянського війська. Нова влада перетворила це місце на своєрідну камеру тортур, облаштувавши на другому поверсі монастиря шибеницю для ув'язнених⁵⁴. У 1945 р. монастир Згромадження в Богородчанах був переданий під військову частину, а вся прилегла територія – під МТС, після чого обитель остаточно розформували, а сестри розселилися по всій території області⁵⁵.

Наприкінці 1946 р. почалася акція з виселення (офіційно – переселення) з монастиря на вул. Панфілова (сучасна вул. СС. Василіянок) монахинь Чину св. Василія Великого в Станіславі. На приміщення монастиря в центрі міста претендувало управління освіти, оскільки до війни одне крило будівлі займало педагогічне училище, під гуртожиток для студентів. Приводом для таких вимог став факт заселення 53 кімнат на другому й третьому поверхах будівлі, у той час як монахині займали всього 20 кімнат-келій. Спроба повернути будинок через суд зазнала поразки, бо монахині змогли пред'явити документи на право власності всього монастирського приміщення. Погрози переселити черниць до Підмихайлівцеького монастиря не припинялися, тому ігумена Йосифа Ісопенко звернулася особисто до Й.Сталіна, написавши йому листа⁵⁶.

У листі, відправленому 30 серпня, настоятелька просила “розглянути їхню справу і оборонити перед напастями”. Окрім цього, ігумена описала загальне становище й умови проживання монахинь: “Мешкаємо в монастирі, з якого нас щораз викидають і не дають спокійно проживати. Управа Педшколи, що часто змінюється, щораз грозить нам, непокоїть нас і робить старання через уряд релігійного культу, щоби нас викинути з помешкання... В нас 30-ть монахинь, 15 з яких старі і не працездатні, а інші хворі, а лише кілька, є що працюють”⁵⁷. Зрозуміло, що лист ігумені Й.Сталін не отримав, він був повернутий до голови Станіславського облвиконкому, а звідти пересланий уповноваженому в справах релігійних культів по області. Власне, той, на кого скаржилися монахині, мусив і вирішити їхню проблему.

Зважаючи на обставини, ситуація ще більше загострилася, за монахинями було встановлено цілодобовий нагляд, щоб виявити щонайменші порушення в “статутній” діяльності сестер. Влада викрила, що в монастирі незаконно проживають “бродячі” монахині, які займаються агітацією та “вербуванням” молодих дівчат-школярок для вступу до чернечої спільноти. Найбільше запитань у влади викликало фінансове забезпечення монахинь: “На какие же средства живут в данное время монашки сестры василиянки в городе Станиславе...если они не сеют и не пашут, ничего не обрабатывают...нигде не работают”⁵⁸. Саме ці звинувачення були цілком логічними для тогочасної влади в справі закриття монастиря.

Не припинялася робота й над переконанням черниць щодо “добровільного” переселення у василіянський монастир с. Підмихайлівці Букачівського району. Стосунки влади з монахинями в цій ситуації зайшли в глухий кут, оскільки переселення в інший монастир повністю суперечило уставу сестер василіянок. Окрім того, монастир с. Підмихайлівці знаходився в Букачівському районі, який адміністративно не входив до Станіславської єпархії.

Питання вирішилося тільки тоді, коли відділ у справах релігії очолив В.Костюков, який прийняв рішення влітку 1947 р. насильно виселити сестер василіянок з монастиря, отримавши для цього відповідні інструкції з Києва. Він змусив настоятельку монастиря із с. Підмихайлівці Магдаліну Абодич написати лист, у якому вона радо запрошувала до себе на проживання сестер зі Станіславської обителі: “Я, настоятелька жіночого монастиря сестер “Василіянок” в селі Підмихайлівці, цим заявляю уповноваженому Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Станіславській області, що я згідна прийняти і розмістити монахинь із міста

Станіслава на проживання в приміщенні монастиря 25–30 чол., які будуть повністю забезпечені житловою площею. Ми з великим бажанням і радістю приймаємо до свого монастиря сестер монахинь однойменного ордену “Василіянок”⁵⁹.

На основі такої заяви облвиконком прийняв рішення 3 липня 1947 р. за № 495 про переселення сестер василіянок у Підмихайлівці, яке 28 липня затвердила Рада у справах релігійних культів РМ СРСР УРС, однак настоятелька разом з іншими монахинями категорично відмовилися від переселення. На 12 листопада було заплановане примусове виселення монахинь зі стін обителі, яке закінчилося “добровільною” самоліквідацією монастиря. Уповноважений у справах релігії інформував Київ: «“У період проведення погрузки имущества, продуктов питания и прочих вещей, принадлежащих монахиням, несколько человек монахинь, сбросив з себя монашеское одеяние и забрав свои вещи (узелки), ушли домой, как они заявили “не желаем больше жить в монастыре, а будем жить дома и работать”». У другій половині дня настоятелька заявила, що вона й решта сестер не будуть переїжджати до іншого монастиря, оскільки припиняють “монашествующий образ жизни”⁶⁰. Майно монастиря, продукти харчування й самих монахинь було розвезено за адресами, які вони вказали як місця свого проживання. Уже 28 березня 1948 р. облвиконком передав приміщення обителі у власність педучилища й дозволив зняти хрести з даху будівлі⁶¹.

Таким чином, монастир сестер василіянок у Станіславі був “самоліквідований” у 1948 р. Влада вжила всіх можливих заходів, включаючи фізичну силу й примусовість у виборі рішень, щоб позбутися небажаного та “небезпечного” елемента суспільства – 35 жінок-послушниць, половина з яких були хворими й непрацездатними. Звільняючи для педучилища монастир, збудований у 1911 р. за кошти чину та єпархії, на релігійні й духовні почуття населення міста чи монахинь влада не звертала ніякої уваги. Для того, щоб не провокувати національно свідомих громадян, хрести з будівлі зрізалися вночі, під покровом темряви.

Головний монастир сестер служебниць Пресвятої Непорочної Діви Марії в Станіславі на вул. Держинського, 94 до війни мав філії в Богородчанах, Городенці, Грабівцях, Делятині, Заболотові, Коломиї, Косові, Надвірній, Микуличині, у Станіславі (вул. Чапаєва, 44 та Шевченка, 30), Княгинині. Упродовж липня 1944 – травня 1945 рр. приміщення дочірніх домів були “націоналізовані” для військових і господарських потреб. Станом на 1 січня 1946 р. збереглися тільки приміщення в Станіславі на вул. Держинського, 94, за яке розгорнулася справжня війна, і філії в Коломиї й у Микуличині, які до 1946 р. самоліквідувалися. Приміщення монастиря в Коломиї було передано будинку перестарілих та інвалідів, а будинок у Микуличині довгий час пустував, сьогодні – це дитячий інтернат.

Постановою № 636 виконавчого комітету Станіславської міської Ради депутатів від 27 вересня 1945 р. виносилося рішення про передачу будинку на вул. Чапаєва, 44 (б) (побудований 1935 р.) у користування на правах оренди музичному училищу. У заяві було сказано, що будинок разом із садибою з 1939 до 1941 рр. належав училищу, а під час окупації німецькими військами був зайнятий монахинями й знову перетворений на “бурсу” (притулок). При цьому черниці зруйнували стінні перегородки, які були зведені за державний кошт (кошторис становив сто тисяч рублів), для кращого використання приміщень, а господарський будинок, де містився гуртожиток для студентів, перетворили в сарай. Із приходом до міста Червоної армії музичне училище відновило свою діяльність, тому міськвиконком постановив переселити до центрального монастиря п’ять монахинь, що проживали в цьому приміщенні, а саму будівлю передати навчальному закладові⁶².

Монахинь з філії на вул. Чапаєва було переселено до головного монастиря сестер служебниць на вул. Держинського, 94. У 1947 р. земельна ділянка за цією адресою була передана міським відділом сільського господарства у власність центральної лікарні. Станом на 1949 р. слідчими органами встановлено, що в монастирі проживає двадцять вісім сестер, які “залишилися переконаними прибічницями Ватикану, відмовилися від возз’єднання з руською православною церквою і на цей час, проживаючи в будинку, що ніколи не був місцем молитовних зібрань, проводять нелегальні молитовні збори за греко-католицькою орієнтацією”⁶³.

Також було встановлено, що більшість монахинь прибули до міста з Дрогобицької й Тернопільської областей і самовільно вселилися до будинку під час відступу німецьких військ

у 1944 р. Ураховуючи, що монастир – “це нелегальний релігійний осередок, що й досі є виразником ватиканської політики, що відбивається на громадському оточенні”, міськвиконком постановив його закрити, а монахинь вислати за межі області. Сама будівля була передана в розпорядження Станіславського виконкому з метою організації дошкільного закладу – дитячих ясел⁶⁴. Таким чином, ще одне жіноче згромадження залишилося без власного монастиря та засобів до існування, ризикуючи опинитися поза законом через утримання притулку й “самовільне” захоплення власного приміщення.

Дещо відрізнялася ситуація з виселенням монахинь бельгійського згромадження сестер милосердя з монастиря на вул. Голуховського (нині – вул. Чорновола), оскільки влада мала справу з іноземками. Після звільнення м. Станіслав з-під німецької окупації в приміщенні обителі на постійній основі були розташовані міський пологовий будинок, розрахований на 100 місць, а також на другому поверсі була облаштована дитяча лікарня. Сестрам залишився тільки третій поверх, однак вони змушені були ділити кімнати з лікарським персоналом. Такий стан речей був суворо заборонений статутом Згромадження, однак керівництво пологового будинку цим не переймалося.

Співжиття монахинь і лікарів тривало до січня 1949 р., коли міськвиконком розпочав роботу щодо обліку приватного й комунального житлового фонду. Виявилось, що приміщення монастиря не може бути зареєстроване як власність конгрегації, оскільки “в подтверждение права собственности община предъявила договор дарения от 16.05.1935 г., из которого видно, что отец Роман Лободич Греко-Католической церкви подарил данный участок сестрам милосердия “св. Винкентия из Бельгии”... Из данного акта дарения не усматривается право собственности на дом стоимостью 509 499 руб.”⁶⁵.

Існування чернечої спільноти було ускладнене ще й матеріальною ситуацією. Дохід монастиря станом на 1945 р. складав 2 300 крб і формувався виключно із заробітної платні черниць, які працювали в дитячій лікарні та пологовому будинку. Витратна частина включала в себе харчування монахинь разом з дітьми-сиротами, загальна кількість яких становила 106 чол., та оплату за опалення будинку. Цікаво, що в 1934 р. сестри були звільнені міським відділом фінансів від сплати державного податку на нерухомість на 15 років. Однак після остаточного встановлення радянської влади було скасовано договір, обтяживши монастир щорічними податками, зокрема, земельним (1 323 крб) і будівельним (5 966 крб), передбачалося страхування будинку (985 крб). Також кожного місяця сплачувався воєнний податок 220 крб, прибутковий податок (105 крб) та абсурдний стосовно монахинь – податок на бездітність. Аналізуючи такий стан речей, монахиням залишалось на прожиття 1 500 крб⁶⁶.

Уповноважений у справах релігійних культур не припиняв пошуків компромату на монахинь, щоб законодавчо оформити ліквідацію монастиря. Хоча кошти на будівництво обителі надавав загальний уряд Згромадження, міські жителі також долучилися до цієї справи, жертвуючи на дім власні кошти. У зазначеній ситуації цей факт зіграв вирішальну роль проти монахинь, оскільки влада змогла залучити до справи “свідків”, які вказали на те, що монахині збирали кошти на будівництво монастиря серед міського населення та сільських общин.

Мешканець міста Степан Вовк, який установлював газове опалення в монастирі, свідчив, що землю сестрам подарував священник, а кошти на будівництво монахиням жертвували прості жителі міста й району. Свідчення “добročинців” у справі монастиря досить цинічні. Зокрема, Микола Грицуляк свідчив: “Ко мне на квартиру приходили сестры милосердия и просили пожертвовать средства на постройку приюта для сирот и я сам пожертвовал им 5 злотых, которые опустил в железную кружку, находившуюся у руках одной их монахинь”⁶⁷.

Рішення суду щодо власності монастирського приміщення було передбачуване. Оскільки документи на будинок були “втрачені”, а монастир збудовано “за народні гроші”, то він належав державі й був власністю міськздраввідділу. Уже 8 березня 1950 р. облвиконком прийняв рішення про припинення діяльності всіх жіночих монастирів на території області, зокрема, монастиря сестер милосердя св. Вінкентія де Поля в Станіславі, тому проблема власності монастирської будівлі зникла сама собою⁶⁸. Конфлікт влади й церкви щодо юридичного статусу чернечих спільнот, а також їх права на власність монастирських приміщень було вирішено.

Отже, до квітня 1950 р. на теренах Станиславівської єпархії були ліквідовані всі греко-католицькі жіночі монастирі та їх доми-філії. Найчастіше влада використовувала примусові та силові методи для виселення монахинь з монастирів і передачу останніх на господарські й освітні потреби. Будь-який конструктивний діалог між владою і згромадженнями був відсутній. Найбільш активні монахині й ченці чоловічих монастирів зазнавали переслідувань й арештів. Для того, щоб урятувати власне життя, сестри “позбувалися” чернечого одягу, влаштувалися працювати на державні роботи, проживали на квартирах поза межами обителі. Насправді ж діячі УГКЦ, зважаючи на неможливість співіснування з атеїстичною ідеологією держави, переходили в підпілля, залишаючись вірними своїй церкві й вірі.

Таким чином, опинившись у вирі Другої світової війни, Західна Україна стала фактично заручницею в політиці двох тоталітарних режимів, які поетапно змінювали один одного. Під час проведення радянзації краю вже восени 1939 р. більшовики припинили спробу обмежити діяльність Греко-католицької церкви. Першочергово була заборонена діяльність Богословської академії у Львові, єпархіальних духовних семінарій у Перемишлі, Львові та Станіславі, були закриті видання духовних часописів, діяльність чернечих чинів і релігійних установ була обмеженою.

Окрім того, проводилася політика “націоналізації” монастирських і церковних приміщень, церковні й монастирські землі конфісковувалися, ченців і черниць виселяли з монастирів, їх господарство ліквідовували. Наприкінці 1940 р. почастишали арешти священників УГКЦ. Багатьох заарештованих перед приходом німців розстріляли. Остаточній ліквідації Греко-католицької церкви зашкодив лише початок війни на Східному фронті та проникнення німецької армії на територію західних областей України.

Ставлення УГКЦ до німецьких окупантів 1941–1944 рр. не було однозначним і характеризувалося багатьма чинниками. Переживши труднощі першої більшовицької окупації, греко-католицьке духовенство й чернецтво, як і чимало простих українців, поклало на Німеччину великі надії. Невідкладним завданням для свідомого населення краю стали відновлення української державності, а також ліквідація наслідків атеїстичного більшовизму. Однак згодом, коли на практиці вдалося переконатися в антихристиянській і антинаціоналістичній природі німецького нацизму, симпатії до Третього рейху зникли. Та все ж УГКЦ не могла відверто виступити проти німців. Водночас греко-католицька ієрархія (насамперед, митрополит А.Шептицький) намагалася використати свій авторитет для того, щоб зробити національну політику нацистів максимально вигідною для українців.

Неоднозначність стосунків УГКЦ і німецької влади визначалася також у сфері соціальної політики. З одного боку, існував ряд обмежень і заборон на діяльність українських клубів і бібліотек, навчальних закладів (окрім початкових шкіл). З іншого боку, діяльність чернечих чинів і згромаджень була дозволеною, обмежувалася тільки політична діяльність чи зацікавленість церкви. Монахині й ченці змогли повернутися в стіни монастирів, конфіскованих радянською владою під господарські чи освітні заклади.

В основі соціальної політики німецької влади було покладено догляд за дітьми-сиротами, напівсиротами та нужденними людьми. Створювалися спеціальні органи опіки, які залучали до благодійної діяльності монахинь єпархії. На базі монастирів відновлювалися дитячі притулки, організовувалися сезонні садки. Для потреб нужденних і бідних людей, осіб, які потерпали від повені в 1942 р., були організовані безкоштовні кухні, які надавали сніданки й обіди, при монастирях створювали так звані “госпіталі”, де працювали медсестрами сестри-монахині.

У повоєнний період сталінський режим проводив політику насильницької радянзації новоприєднаних українських територій. Після закінчення Другої світової війни з розширенням радянської сфери впливу в державах Центрально-Східної Європи вирішення релігійного питання здійснювалося за координацією з Москви. У 1945–1950 рр. Греко-католицька церква була на офіційному рівні ліквідована, єпископи ув'язнені або фізично знищені, світське духовенство – “возз'єднано” з Православною церквою або ув'язнено, монастирі закриті. Чернечі обителі Станиславівської єпархії також піддалися репресіям з боку влади. Монастирі жіночих згромаджень, які діяли в межах єпархії, були передані у власність освітніх закладів чи для госпо-

дарських потреб. Частина монахинь “зрелася” чернецю життя, та не обітниць, які дали під час постригу. Діяльність УГКЦ перейшла в підпілля.

1. Райнгарт К. Часові пласти. Дослідження з теорії історії / К. Райнгарт ; пер. з нім. – К., 2006. – С. 299.
2. Лисенко О. Підсумки Другої світової війни та Україна / О. Лисенко // Український історичний журнал. – 2005. – № 6. – С. 130.
3. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939–1950 рр.) / Б. Боцюрків. – Львів : Вид-во Укр. католиц. ун-ту, 2005. – С. 28–29.
4. Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2006. – Т. 1. – С. 73–74.
5. Там само. – С. 100.
6. Діяльність Митрополита Андрія Шептицького та керованої ним Української Греко-Католицької Церкви у 1939–1944 рр. – Режим доступу : <http://www.religion.in.ua>.
7. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944. – Т. 2 : Церква і суспільне питання. – Кн. 1: Пастирське вчення та повчання. – Львів : Вид-во Отців Василіян “Місіонер”, 1998. – С. 382.
8. Боцюрків Б. Назв. праця. – С. 36.
9. Архів Згромадження Сестер Мироносиць. Історія Згромадження Сестер Мироносиць 1914–1939 рр.
10. Яшан В. Під брунатним чоботом: німецька окупація Станіславщини в Другій світовій війні, 1941–1944 / В. Яшан. – Торонто, 1989. – С. 60.
11. Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1941–1944 / упоряд. Ж. Ковба ; наук. ред. А. Кравчук. – К. : Дух і літера, 2003. – С. 8.
12. Сурмач О. Католицькі жіночі монастирі під час німецької окупації (1941–1944 рр.) / О. Сурмач // Українознавець. – Львів, 2005. – Вип. 1. – С. 49.
13. Прикарпаття: спадщина віків. Пам’ятки природи, історії, культури, етнографії. Історико-культурологічне видання / голов. ред. М. Кугутяк. – Львів, 2006. – С. 312.
14. Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія Греко-Католицької Церкви крізь призму століть: історико-релігійний аспект / Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. – Надвірна, 2010. – С. 231.
15. Сурмач О. Структурна реорганізація УГКЦ в роки німецької окупації / О. Сурмач // Історія релігій в Україні: праці X міжнар. наук. конф. (Львів, 16–19 трав. 2000 р.). – Львів : Логос, 2000. – Кн. 2. – С. 368.
16. Лисенко О. До питання про становище церкви в Україні у період Другої світової війни / О. Лисенко // Український історичний журнал. – 1995. – № 3. – С. 74.
17. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944. – Т. 2 : Церква і суспільне питання. – Кн. 1 : Пастирське вчення та повчання. – Львів : Вид-во Отців Василіян “Місіонер”, 1998. – С. 965–966.
18. Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2006. – Т. 1. – С. 180.
19. Реферат суспільної опіки УОК в Станіславові // Українське слово. – 1941. – 25 груд. – С. 3.
20. Воля Покуття. – 1943. – 31 січ.
21. Там само. – 4 квіт.
22. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / В. Косик ; Наук. т-во ім. Т. Шевченка у Львові, Українознавча б-ка НТШ. – Париж ; Нью-Йорк ; Львів, 1993. – С. 368.
23. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944. – Т. 2 : Церква і суспільне питання. – Кн. 1 : Пастирське вчення та повчання. – Львів : Вид-во Отців Василіян “Місіонер”, 1998. – С. 656.
24. Голос Підкарпаття. – 1942. – 1 листоп.
25. Подбаймо про наших найменших // Українське слово. – 1941. – 28 серп.
26. Лисенко О. Добродійність як вияв національної солідарності у роки Другої світової війни / О. Лисенко. – Режим доступу : <http://www.history.iv-fr.net>.
27. Підмога для дитячих садків // Українське слово. – 1942. – 20 берез. – С. 3.
28. Там само.
29. Надвірна при тихій праці // Станіславівське слово. – 1943. – 31 січ.
30. Хроніка Станіславщини // Станіславівське слово. – 1943. – 23 трав.
31. Хроніка Станіславської округи // Станіславівське слово. – 1943. – 31 січ.
32. Лисенко О. До питання про становище церкви в Україні у період Другої світової війни / О. Лисенко // Український історичний журнал. – 1995. – № 3. – С. 75.
33. Хроніка Станіславівського монастиря сестер милосердя св. Вінкентія де Поль. – Р. 2. – С. 14.
34. Воля Покуття. – 1942. – 7 січ.

35. Там само. – 1943. – 27 черв.
36. На “Коляду!” // Станіславівське слово. – 1943. – 4 січ. І Святкуймо гідно Воскресення Христове! Доказ нашої культури і жертвенности // Станіславівське слово. – 1943. – 25 квіт.; На Писанку 1943. Мусимо потроїти нашу жертвенність // Станіславівське слово. – 1943. – 25 квіт.; Поможім дітям // Станіславівське слово. – 1943. – 30 трав.; Коляда – всенародна допомога // Станіславівське слово. – 1944. – 2 січ.; Цьогорічна збірка з нагоди Коляди // Станіславівське слово. – 1944. – 16 січ.
37. Колядуймо на народні цілі! Всі заколядовані гроші відіслали до УКЦ у Львові // Станіславівське слово. – 1942. – 27 груд.
38. Новинки // Станіславівське слово. – 1943. – 30 трав.
39. Андрухів І. Правда історії. Станіславщина в умовах терору і репресій: 1939–1959 роки, історико-правовий аспект. Документи і матеріали / Андрухів І., Француз А. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. – С. 121.
40. Чернописька В. Діяльність Климентія Шептицького в період німецької окупації (1941–1944 рр.) / В. Чернописька // Волинські історичні записки. – 2010. – Т. 5. – С. 251.
41. Киричук Л. Казимир Шептицький – малодосліджена заслужена постать в житті УКЦ / Л. Киричук // Мета. – 1995. – 10 верес. – С. 16–17.
42. Інтерв’ю з с. Віталією (Анастасією Кушнірчук) від 11.03.1994, м. Львів. Інтерв’юер У. Третяк // Архів Інституту Історії Церкви (АІЦ), ф. П-1, оп. 1, спр. 354, арк. 2.
43. Інтерв’ю з о. Теодором Боєнком від 29.09.2003, м. Львів. Інтерв’юер О. Бордун // АІЦ, ф. П-1, оп. 1, спр. 1553, арк. 5.
44. Там само, арк. 6.
45. Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), ф. 1-П Станіславський обласний комітет комуністичної партії більшовиків України (ОБКМ КП(б)У) 1939–1952, оп. 1, спр. 170. Постанови військових рад першого і четвертого українських фронтів, листування з військовими частинами про відселення населення із фронтової смуги в глибинні райони..., арк. 35–40.
46. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 1-П, спр. 169, арк. 46.
47. Лисенко О. До питання про становище церкви в Україні у період Другої світової війни / О. Лисенко // Український історичний журнал. – 1995. – № 3. – С. 78.
48. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-389 Уполномоченный Совета по делам православной церкви при Совете Министров СССР по Станіславской области 1944–1962 г., оп. 1, спр. 3, арк. 20.
49. Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2006. – Т. 1. – С. 747.
50. Андрухів І. Релігійна ситуація на Прикарпатті в 1944–1945 рр. Історико-правовий аналіз / І. Андрухів // Сторінки воєнної історії України : зб. наук. статей / НАН України, Ін-т іст. України. – К., 2005. – Вип. 9. – Ч. 3. – С. 8–18.
51. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-2157, оп. 2, спр. 4302. Кримінальна справа Ігумені Й. Ісопенко, арк. 6.
52. Там само, ф. Р-388 Уповноважений Ради в справах релігійних культів при РМ СРСР по Івано-Франківській області, 1944–1989 рр., спр. 5, арк. 89.
53. Там само, ф. Р-388, оп. 2, спр. 4, арк. 135.
54. Маслій О. (сестра Андрея) Згромадження сестер мироносиць : історичний нарис / О. Маслій. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. – С. 50.
55. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-388, оп. 2, спр. 31. Сведения и переписка о монастырях, ведомости о монахах и монашках греко- и римо-католической церкви по Станіславской области, арк. 3.
56. Андрухів І. Галицька Голгофа ліквідація УГКЦ на Станіславщині в 1945–1961 рр. / І. Андрухів. – Івано-Франківськ. – С. 62.
57. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-388, оп. 1, спр. 4, арк. 83.
58. Там само, спр. 5, арк. 58–59.
59. Там само, арк. 107.
60. Там само, арк. 141.
61. Там само, оп. 2, спр. 31, арк. 47–66.
62. Там само, спр. 51. Матеріали об використанні здания бывшего женского монастыря в городе Ивано-Франковске по ул. Дзержинского, № 94. 1945–1950 г., арк. 59.
63. Там само, арк. 76.
64. Там само, арк. 114.
65. Там само, спр. 67. Матеріали о работе греко-католического монастыря ордена “Святого Викентия а Павльо”, ул. Пушкина 47. Г. Станіслав 1947–1950, арк. 36.

- ^{66.} Там само, арк. 20.
^{67.} Там само, арк. 62.
^{68.} Там само, арк. 54.

В статье на основе архивных документов и историографического материала проанализировано положение греко-католического женского монашества Станиславовской епархии в период немецкого и советского оккупационных режимов, политика которых в вопросах религии существенно отличалась. Немецкая администрация края относилась терпимо к монашеству, запретив, прежде всего, участие духовенства в политике. Монахини Станислава в период 1941–1944 гг. смогли организовать благотворительную деятельность и заняться делом социальной опеки не только в городе, но и на территории всей епархии. Советский оккупационный режим выступил инициатором уничтожения монахинь в контексте общей ликвидации УГКЦ на территории западных областей УССР. Данное мероприятие осуществлялось путем преследования монахинь и арестов, уничтожением средств к существованию, конфискацией монастырских помещений, а также движимого и недвижимого имущества.

Ключевые слова: УГКЦ, оккупационный режим, монахини, Орден, благотворительная деятельность, Станиславовская епархия.

On the basis of archival documents and historiographical material it is analyzed the situation of the Greek Catholic Diocese of women's monasticism Stanislawow during the German and Soviet occupation regimes whose policies in matters of religion was significantly different. The German administration of the region belonged to the monastic life bearable, banning, first of all, part of the clergy in politics. Nuns of Stanislawuw during 1941–1944, were able to organize charitable activities and get busy social care, not only in the city but also in the whole diocese. The Soviet occupation regime initiated the destruction of the nuns in the context of the overall elimination of the UGCC in the western regions of Ukraine. The event was carried out by persecution and arrests of nuns, the destruction of livelihoods, the confiscation of the monastery premises and movable and immovable property.

Keywords: UGCC occupation regime, the nuns of the Order, charity, Stanislawuw diocese.

УДК 94(477.83/86)

Ігор ПИЛИПІВ, Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ГКЦ У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛІТІЙ (1919–1925 рр.)

У статті проаналізовано особливості розвитку організаційної структури Станиславівської єпархії ГКЦ у 1919–1925 рр. Досліджено вплив польської влади на адміністративно-кадрову політику єпископа Г.Хомішина. Розкрито роль капітули та консисторії, деканальних і парохіяльних урядів у системі управління греко-католицької єпархії.

Ключові слова: адміністративна структура ГКЦ, єпархія, єпископ, капітула, консисторія, канцелярія, деканати, парохії.

Процес оновлення та розвитку Української греко-католицької церкви на сучасному етапі вимагає детальнішого дослідження історичного досвіду цієї церкви, особливо в першій половині ХХ ст. Це дозволить дати об'єктивну оцінку тенденцій розвитку церкви, уникаючи таких "крайнощів", як, з одного боку, розгляд церкви виключно як суспільної інституції, а з іншого, – як "містичного Тіла Христового"¹. Таке дослідження набуде практичного значення.

У вітчизняній історіографії присвячено достатньо уваги різноманітним аспектам розвитку Греко-католицької церкви в першій половині ХХ ст. Водночас мало вивченою залишається проблема розвитку організаційної структури ГКЦ, якій присвячено лише декілька досліджень. Серед найновіших варто згадати дослідження І.Андрухівця й О.Лисенка, О.Єгрешія,